

ЯГАЙЛЫ

Ягайла — вялікі князь Вялікага Княства Літоўскага і славыты кароль Польскага каралеўства

Імя *Ягайла* не сустракаецца ў цяперашнім іменаслове беларусаў. Нашаму сучасніку яно больш вядома з гістарычнай літаратуры, якая распавядае пра падзеі даўно мінулых часоў — 2-й паловы XIV — 1-й паловы XV стагоддзяў. Менавіта на гэты перыяд (1347 год, па іншых звестках 1352 — 1434гг.) прыпадае жыццё і дзейнасць Ягайлы — вялікага князя Вялікага Княства Літоўскага і караля польскага, заснавальніка слаўтай дынастыі Ягелонаў. 48-гадовы перыяд валадарства Ягайлы пакінуў значны след у палітычным, эканамічным і культурным жыцці дзвюх дзяржаў — Вялікага Княства Літоўскага і Польшчы. Адной з найважнейшых падзей, што ўвайшлі ў гісторыю нашай краіны, было заключэнне Ягайлам у 1385 годзе пагаднення паміж ВКЛ і Польскім каралеўствам, у выніку якога ўзнікла адзінае дзяржаўнае ўтварэнне з поўнай палітычнай і дзяржаўнай незалежнасцю ВКЛ.

Гэтае пагадненне нам вядома пад назвай Крэўская унія — ад назвы старажытнага беларускага мястэчка Крэва (сучасны Смаргонскі раён Гродзенскай вобласці), у якім у той час знаходзілася рэзідэнцыя вялікага князя ВКЛ. Ажаніўшыся ў 1386 годзе з польскай каралевай Ядвігай, Ягайла быў выбраны каралём Польшчы і паўторна ахрышчаны ў каталіцтва пад імем Уладзіслаў. Ягайла імкнуўся далучыць да рымска-каталіцкай царквы ўсіх сваіх падданных, і не толькі язычнікаў, але і праваслаўных. Так, у 1387 годзе правёў масавае хрышчэнне жыхароў Віленшчыны, знішчыўшы іх язычніцкія фетышы, у тым ліку і непагасны агонь Перуна. Заснаваў Віленскую рымска-каталіцкую епархію для Літвы і Беларусі. Ягайла лічыцца і заснавальнікам аднаго з першых на беларускіх землях каталіцкіх касцёлаў — у вёсцы Абольцы цяперашняга Талачынскага раёна Віцебскай вобласці. Кароль быў вядомы і сваімі вайсковымі поспехамі: падчас слаўтай Грунвальдскай бітвы (15 ліпеня 1410 года) ён быў галоўнакамандуючым войска, якое налічвала каля 32 тысяч чалавек. Перамога над крыжакамі ў гэтай бітве мела лёсавызначальнае значэнне для многіх народаў Еўропы: спыненне агрэсіі Тэўтонскага ордэна садзейнічала эканамічнаму развіццю многіх еўрапейскіх краін. Не менш значны ўклад быў унесены Ягайлам і ў навукова-культурнае жыццё еўрапейскіх зямель: у 1400 годзе ім быў адноўлены і рэарганізаваны на ўзор Парыжскага ўніверсітэта Кракаўскі ўніверсітэт (заснаваны ў 1364 годзе Казімірам III). З таго часу адна з найстаражытнейшых еўрапейскіх навучальных устаноў — Кракаўскі ўніверсітэт — стаў называцца Ягелонскім ўніверсітэтам.

Паходжанне прозвішча

Імя *Ягайла* ў гістарычных помніках сустракаецца ў розных пісьмовых варыянтах: *Ягайло*, *Якгайло*, *Jagel*, *Jagalo*, *Jagailo*. Адназначнага тлумачэння гэтага імя няма, існуе некалькі гіпотэз — хрысціянская, літоўская, скандынаўская, заходнебалцкая. Адна з першых спроб растлумачыць паходжанне імя *Ягайла* Юргевіч патлумачыў сувязь імені належыць расійскаму вучонаму У. Юргевічу. У сваёй публікацыі "Опыт объяснения имён литовских князей", надрукаванай у 1883 годзе ў навуковым часопісе "Чтения в императорском обществе истории и древностей российских", У. *Ягайла* з хрысціянскім праваслаўным

імям *Якаў*. Сучасны беларускі гісторык В.Чаропка ў працы "Паходжанне і радавод вялікіх князёў літоўскіх" імя *Ягайла* звязвае з імям *Іаган*.

Літоўскія вучоныя паходжанне імя *Ягайла* (па-літоўску *Jogaila*) выводзяць ад слоў *joti* (ехаць конна) і ўстарэлага *gailas* ("моцны"), што азначае "добры яздок". У літоўскай гістарыяграфіі XIX стагоддзя існуе і іншае тлумачэнне: ад слоў *jei* ("калі") і *gailis* "жаль", што літаральна азначае "калі жаль". Гэтыя тлумачэнні большасцю навукоўцаў разглядаюцца як неверагодныя.

Непраўдападобным з'яўляецца і тлумачэнне імя *Ягайла* (варыянт *Ягела*) ад слова *ягель* "лішайнік, які служыць зімой кормам для паўночных аленяў". У старажытнасці сапраўды была распаўсюджана традыцыя даваць імёны дзецям па назвах раслін. Такая традыцыя цалкам адпавядала ўяўленням старажытнага чалавека аб навакольным свеце. Даючы такое імя, бацькі хацелі, каб прырода ўспрымала дзіця як свайго і надзяляла яго тымі карыснымі якасцямі, якія належалі аднайменнаму прадстаўніку расліннага свету. Аднак *ягель* — расліна, якая расце ў тундры, а таму выводзіць паходжанне ад назвы неўласцівай для нашых зямель расліны не зусім лагічна.

У беларускай гістарычнай навуцы існуе версія (Л. Галяк), паводле якой частка імені *Ягайла* — "*гайла*" выводзіцца са скандынаўскіх моў, у якіх ёсць слова *geled* у значэнні "чын", "становішча" і слова *gal* у значэнні "злосны", "шалёны". Першая літара "я-" ў складзе імя тлумачыцца як "але".

Іншае меркаванне адносна паходжання імя *Ягайла* выказваецца ў кнізе "Старажытныя ліцьвіны" (аўтар П.Урбан): пры тлумачэнні элемента "-гайла" праводзіцца паралель з індаеўрапейскім словам *gail*, якое ўжывалася ў значэнні "высакародны", "заўзяты", "магутны", "палкі", "светлы", "слаўны", кельцкім *g(h)al* "магчы", стараверхнянемецкім *helid* "герой", стараірландскім *giall* "высакародны нашчадак", сярэдневерхнянемецкім *geil (gail)* "бадзёры", "вясёлы", "гарэзлівы", "жвавы", "палкі", старапрускім *gaylis* "белы", "светлы". У сувязі з гэтым імя Ягайла, на думку вучонага, азначала "Вялікі славай" або "Светлы славай".

Падобнае тлумачэнне прыводзіць і гісторык беларускай літаратуры А. Бразгуноў у артыкуле "Генезіс імёнаў вялікіх князёў літоўскіх": аўтар дапускае, што першая аснова імені можа ўзыходзіць да стараверхнянемецкага *hoge* "важны", "высокі", "вялікі", "высакародны" або да стараверхнянемецкага *huge, hugen* "дух", "душа", "думка", "розум". Другая аснова ўзыходзіць да індаеўрапейскага *gail*. У гэтым кантэксце даследчык лічыць, што імя магло азначаць "Высокі славай" або проста "Высакародны".

Сучасныя Ягайлы: хто яны — нашчадкі караля або аднафамільцы?

Вялікі князь літоўскі і кароль Польскага каралеўства памёр на 86-м годзе жыцця. Меў чатырох жонак: Ядвігу, Ганну Цэлескую, Альжбету Гранаўскую, Соф'ю Гальшанскую. У шлюбе з Соф'яй Гальшанскай меў сыноў Уладзіслава і Казіміра. Уладзіслаў у 10-гадовым узросце стаў каралём Польшчы (1434 год), а ў 15-гадовым — Венгрыі (1440 год). Другі сын Казімір быў вялікім князем літоўскім (1440 год) і каралём Польшчы (1447 год). Сярод нашчадкаў Ягайлы былі і іншыя знакамітыя асобы (Ягелоны, Ягайлавічы): кароль Чэхіі (1471 год) і кароль Венгрыі (1490 год) Уладзіслаў II, кароль Польшчы (1492 год) Ян I Ольбрахт, вялікі князь літоўскі (1492 год) і кароль польскі (1501 год) *Аляксандр Казіміравіч*, вялікі князь літоўскі і кароль польскі (1506 год) Жыгімонт, кароль Чэхіі і Венгрыі (1516 год) Людовік II,

вялікі князь літоўскі (1544 год) і кароль польскі (1548 год) Жыгімонт Аўгуст. Шматлікія еўрапейскія арыстакратычныя сем'і, некаторыя з цяперашніх еўрапейскіх каралёў і князёў, а таксама дынастыі, што страцілі трон падчас рэвалюцый XIX і XX стагоддзяў адносяцца да Ягайлавічаў, нашчадкаў славутага караля.

У наш час прозвішча *Ягайла* сустракаецца на тэрыторыі Літвы (Jogaila), Польшчы (Jagiello) і Украіны (Ягайло). На беларускіх землях прозвішча Ягайла не зафіксавана, але неаднаразова сустракаецца яго фанетыка-арфаграфічны варыянт *Ягела* (*Брэсцкая вобласць*: Баранавіцкі, Лунінецкі раёны; *Гродзенская вобласць*: Ваўкавыскі, Лідскі раёны; *Гомельская вобласць*: Брагінскі раён; *Магілёўская вобласць*: Клічаўскі раён; *Мінская вобласць*: Вілейскі, Слуцкі раёны; *Віцебская вобласць*: Пастаўскі, Браслаўскі раёны) і роднаснае з ім прозвішча *Ягеловіч* (*Мінская вобласць*: Вілейскі, Маладзечанскі раёны).

На тэрыторыі Беларусі існуюць тры населеныя пункты, у аснову назваў якіх пакладзена імя Ягела (Ягайла): в. *Ягелы* (Воранаўскі раён Гродзенскай вобласці), в. *Ягелаўшчына* (Ашмянскі раён Гродзенскай вобласці), в. *Ягелвічы* (Івацэвіцкі раён Брэсцкай вобласці).

**Ігар КАПЫЛОЎ, кандыдат філалагічных навук,
вучоны сакратар [Інстытута мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы НАН Беларусі.](#)**